

Received / Geliş
26.02.2019

Article History
Accepted / Kabul
25.04.2019

Available Online / Yayınlanma
30.04.2019

THE FUTURE OF U.S. HEGEMONY IN THE CONTEXT OF THE HEGEMONY DEBATES

HEGEMONYA TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA ABD HEGEMONYASININ
GELECEĞİ

Mustafa MUTLU¹

Abstract

The concept of hegemony has an important place in the discipline of International Relations. It is observed that the system established by the states which are defined as Hegemon has increased and weakened within a certain period of time. In this paper, it is discussed in the context of which the US has a hegemon, which in the international system leads to the shattering of the foundations on which the international system is based, in particular international law, and that the US cannot continue as a hegemony in the future. Especially in the context of the hegemony debates and the consent and coercion context of Antonio Gramsci's definition of hegemony in the present, it will be explained which of these two phenomena the USA is now meeting.

Keywords: Hegemony, USA, International Law, International System.

Özet

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde hegemonya kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Hegemon olarak tanımlanan niteliklere sahip devletlerin kurduğu sistemin belirli bir zaman/dönem içerisinde yükselişe geçtiği ve ardından zayıfladığı gözlemlenmektedir. Bu yazıda ABD'nin bir hegemon olarak sahip olduğu özelliklerin hangilerine sahip olmaya devam ettiği ve uluslararası sistemde uluslararası hukuk başta olmak üzere uluslararası sistemin dayandığı temellerin sarsılmasına yol açtığı ve bunun da ABD'nin gelecekte bir hegemon olarak devam edemeyeceği, hegemonya tartışmaları bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle hegemonya tartışmaları ve Antonio Gramsci'den günümüze hegemonya tanımının rıza ve zor bağlamında ABD'nin bu iki olgu arasında günümüzde hangisini karşıladığı açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, ABD, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Sistem.

¹ Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Rektörlük, mustafamutlu@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Hegemonya üzerine tartışmalar, ABD'nin uluslararası sistemdeki konumunu belirlemede oldukça önemli bir yere sahiptir. Uzunca bir süre çeşitli yazarlar tarafından incelenen hegemonya kavramı, günümüzde hala popüler bir kavram olarak güncel tartışmaların konusunu oluşturmaktadır. Hegemonya tartışmaları bağlamında, hegemonun günümüzde ve gelecekteki durumu hegemonya tartışmaları bağlamında ele alınarak, konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin süper güç olarak kalması, uluslararası sistemde önemli değişimleri simgelemektedir. Öncelikle ABD'nin süper güç konumu, tek taraflı politikalarının da başlangıcını oluşturmaktadır. İkinci olarak "hegemon" olarak taşıdığı özellikleri uluslararası hukuk, uluslararası rejimler gibi kurumları uluslararası toplumun kabul edemeyeceği anlamda kullanmakla birlikte küresel ekonomi anlamında devletlerin yaşadığı problemlerin çözümünde yeteri kadar istekli görünmemektedir.

Hegemon olarak tanımlanmasını sağlayan özelliklerini öncelikle ekonomik anlamda kaybetmekle birlikte siyasi anlamda da kaybetmektedir. ABD'nin özellikle "zayıf" veya "başarısız" devlet tanımlamaları, liberal politikalar etrafında tanımlama çabası içerisinde ve bunların belirlenmesinde ABD'nin uluslararası barış adına insani veya ahlaki değerler üzerine gerçekleştirdiğini iddia ettiği müdahaleler, barış durumunun sadece savaşın olmadığı bir durum olarak karşımıza çıkarmaktadır. Böyle bir durumun karşımıza çıkardığı en önemli özellik düşmansız kalan ABD'nin kendisine tek taraflı yeni düşman tanımlamaları ve dünyanın özellikle gelişmekte veya gelişmemiş ülkelere² yönelik politikaları oluşturmaktadır. ABD'nin özellikle uluslararası toplum tarafından kabul görmeyen tek taraflı müdahaleleri, ekonomik anlamda yeterli desteği sağlamak için isteksizliğinin artması, dış politikasının sorgulanmasına ve sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle hegemonya tartışmaları bağlamında ABD'nin bir hegemon olarak tek taraflı hareket etmesinin uluslararası sistem için ortaya çıkardığı sorunlar ve çok kutupluluk taleplerine zarar verdiği ele alınmaktadır. ABD hegemonyasının *rıza* ve *zor* bağlamında *zora* doğru bir eğilim olduğu, bu durumun ABD hegemonyasının zayıflamasında en önemli özelliği olduğu ortaya konulmaktadır.

Hegemonik İstikrar Teorisi

Hegemonik İstikrar Teorisi, uluslararası sistemde ekonomik ve siyasi olarak tüm devletler için istenen düzeni ve istikrarı sağlayacak güçlü devlete ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Kurulan bir düzenin serbest ticaret rejimini sağlayarak bütün devletlerin bundan pay alması sağlanabilecektir. Ancak hegemon bir devletin yokluğunda ise sistemde tek tek devletler kendi çıkarına göre hareket edecektir. Dolayısıyla teorinin savunucuları böyle bir sistemde devletler için istenmeyen ancak kaçınılmaz olarak doğabilecek olumsuz sonuçların meydana gelebileceğini ileri sürmektedirler.

Uluslararası sistemde güçlü bir devletin varlığına dayanan Hegemonik İstikrar Teorisi liberal ekonomik sistemin devletin egemenliğini zayıflattığını ileri süren düşüncelerin aksine güçlü bir devletin varlığına işaret ettiğini göstermek için ortaya çıkmıştır. Hegemonik İstikrar Teorisi üzerine düşüncelerin temel noktası, uluslararası sistem açısından hegemon bir devletin bulunması siyasi ve özellikle ekonomik açıdan istikrarlı olacağını öne sürmesi olarak belirtilmelidir. Diğer bir deyişle Hegemonik İstikrar Teorisi, uluslararası sistemde özellikle ekonomik dinamikleri açıklamak için

² Bu tanımlamalar, ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek nitelikte olmasına rağmen genel kullanım dikkate alınmıştır.

kabul görmüş bir teori olarak değerlendirilerek, ampirik verilerle tarihsel olarak istikrarın bir hegemonun varlığında sağlandığını ileri sürmektedir. Bununla birlikte, Hegemonik İstikrar Teorisi özellikle ekonomik faaliyetlerde yaşanan büyük değişiklikleri güç ile ilişkilendirerek ekonomik ve siyasi faktörleri bir araya getirmektedir (Cohn 2012: 62).

Keohane, *After Hegemony* eserinde Hegemonik İstikrar Teorisi'nin dört önemli özelliği olduğunu dile getirmektedir. Birincisi, hegemon hammadde üzerinde kontrole sahip olmalıdır. İkincisi sermaye kaynakları üzerinde kontrol sağlamalıdır. Üçüncüsü piyasayı kontrol edebilecek güce ve araçlara sahip olmalıdır. Dördüncüsü ise son derece değerli mallar üretiminde rekabete dayanan avantajlara sahip olmalıdır. Keohane, bu özelliklerin etkisinin dolaylı olarak geleneksel emperyal davranışların önünü açtığını belirtmektedir. Hegemonun kaynaklar üzerindeki kontrolü, tarihsel olarak görüleceği üzere tam bir kontrol sağlamasına yardımcı olmaktadır. Keohane, 17. yüzyılda Hollanda, 18. ve 19. yüzyılda Britanya ve 20. yüzyılda ABD'nin bunu gerçekleştirdiğini ve bu sayede hem ekonomik hem siyasi konumlarının yükselmesini sağlamıştır (Keohane 1984: 32).

Teori'nin önde gelen ismi Charles P. Kindleberger ve diğer önemli isimler Robert Gilpin ve Stephen Krasner, 19. yüzyıldan bu yana uluslararası ekonomik ilişkilerin modelleri için benzer tanımlamalar ve açıklamalar ortaya koymuşlardır. Kindleberger'in "Büyük Buhran (*Great Depression*)" çalışması, 1929 Buhranı'nın nedenlerinin analiz ederek, Buhran'ın temel nedeninin uluslararası ekonomiyi düzenleyen bir hegemon gücün yokluğunda aranması gerektiğini savunmaktadır (Eichengreen 1996: 1). Dolayısıyla, 1929 yılında meydana gelen büyük ekonomik buhranın Büyük Britanya'nın uluslararası sistemde büyük etkisini yitirmesi ve ABD'nin uluslararası sistemi düzenleyici rolünün o dönem için geçerli olmamasında aranması gerektiğini vurgulamaktadır (Kolası 2013: 83). Bu nedenle uluslararası sistemi düzenleyen ve istikrarı sağlayıcı tedbirler alan bir hegemon güç, diğer devletlerin rızasını alarak düzeni ve istikrarı sağlayabilecektir. Buna göre hegemon, uluslararası statükonun korunması için sistemi oluşturan diğer devletlerden daha çok maliyete (müttefiklere yardım, güvenlik için askeri harcamalar, vb.) katlanması gerekmektedir.

Keohane, hegemonu "...dünya ekonomisinde hegemonik sayılabilmesi için bir ülkenin önemli ham maddelere erişimi, belli başlı sermayelerini kontrol etmesi, ithalat için geniş bir piyasa sürdürmesi ve yüksek katma değerli mallarda nispeten yüksek ücret ve kar getirileri sağlayarak karşılaştırmalı üstünlükleri olması gerekir. Ayrıca, bir bütün olarak alınan bu boyutlarda, diğer herhangi bir ülkeden daha güçlü olması gerektiği" şeklinde tanımlamaktadır. Keohane, hegemonun gücünün uluslararası piyasalarda kendi pazarını bir koz olarak kullanabileceğini belirtmektedir. Bu noktada hegemonun gücü ortaya çıkmaktadır. Hegemon devletin kendi ülke pazarını diğer devlet(ler)e açıp açmama konusunda verdiği tavizler veya engellemeler hegemonun hedeflerine ulaşmasında en önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır. Keohane, hegemonun belli bir devlete karşı ithalatı engelleme tehditinin onun güçlü bir silahı olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bunun tersi durumda yani hegemonun diğer devletlere ihracat imtiyazı tanınması gücünün etkili bir aracı niteliği taşımaktadır. Hegemonun iç pazarı ne kadar büyük olursa potansiyel ekonomik gücü o kadar büyük olmaktadır (Keohane 1984: 32-33).

Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre uluslararası sistemde bir hegemon devletin olmaması durumunda sistem siyasi bunalımları ve istikrarsızlığı artırarak kaosa açık olmaktadır. Kindleberger'a göre uluslararası sistemi düzenleyen bir hegemon olmadan sistem sağlıklı bir yapıya kavuşmamaktadır. Bu yapı beraberinde istikrarı ve çatışmaları alt düzeyde tutmasına rağmen (Özen 2005: 7) Hegemonik İstikrar Teorisi, bazı yönleri ile sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar özellikle hegemonun zamanla

zayıflamasının kaçınılmaz olduğu ve hegemonun etkisinin zayıflayarak çökme sürecine girmesi ile uluslararası sistemde meydana gelen sorunlar olarak değerlendirilmektedir. Bu sorunların başında ise kurulan uluslararası rejimlerin çökmesi gelmektedir. Çünkü Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre sistem her zaman bir hegemon ihtiyacı duymaktadır. Uluslararası rejimlerin devamı hegemonun varlığı ile ilişkilendirilmektedir. Hegemonik İstikrar Teorisi'nin temel tartışması, devletlerarasında güç dağılımının uluslararası ekonomik sistemin karakterinin ana belirleyicisi tek bir devletin üstün bir gücü olduğu düşünülen, hegemonik bir güç dağılımı, istikrarlı ve açık uluslararası bir ekonomik sistemin kurulmasına en elverişli durumu oluşturmaktadır. Hegemonik İstikrar Teorisi'ni savunan görüşler, İngiliz ve Amerikan hegemonyasının etkileri hakkında şunları dile getirmektedir (Cohn 2012: 65): "İngiliz hegemonyası 19. yüzyılda ticaretin liberalleşmesinin ardındaki önemli bir gücü oluşturmuştur. 1875'ten sonra İngiltere'nin hegemonik düşüşü ticaret korumacılığındaki artışa neden olmuştur. Korumacılık, uluslararası sisteme liderlik edebilecek bir hegemonun yokluğunda, iki savaş arası dönemde artmıştır".

Bu teorinin iki savaş arası dönemde İngiltere ve ABD arasındaki hegemon geçişi döneminin teorisi olduğunu belirten Acharya, "Amerikan Dünya Düzeni" olarak adlandırdığı sistem ile yakın ilişki bulunduğunu dile getirmektedir. Bu ilişkinin ise Hegemonik İstikrar Teorisi'nin güncellenmiş versiyonu olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Arasındaki en önemli farkın Amerikan Dünya Düzeni'nin hegemonun zorlayıcı gücünü önemsiz gibi gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Hegemonik İstikrar Teorisi evrensel doğruluk/gerçeklik ve değerlere hitap eden bir teori olarak etkililiğini buradan almaktadır (Acharya 2014: 34).

Kindleberger ise hegemonyanın kamusal mallara dayandığını ileri sürmektedir. Kamusal mallar diğer devletler tarafından da finanse edildiği zaman sistemden hem hegemon hem de diğer devletler kazançlı çıkmaktadır. 1981 yılında yayınlanan bir makalesinde Kindleberger'in değindiği diğer bir husus ise hegemon bir devletin "döviz kurlarının yapısını bir dereceye kadar yönetmesi ve yurt içi para politikalarının bir ölçüye kadar koordinasyonunu sağlaması gerektiği"dir (Kindleberger 1981: 247). Uluslararası sistemde liberal bir sistemin kurulması için hegemon, özellikle ticareti örgütlemeli ve durgunluk dönemlerinde pazarlara gerekli desteği vererek durgunluğu ortadan kaldırmalıdır. Ayrıca uluslararası sistemin istikrarı için hegemonun varlığını savunan Kindleberger'a göre, özellikle uzun vadeli likidite akışının sağlanması için kısa vadeli krizlerde kimin likidite sağlayacağı önemli bir unsur oluşturmaktadır.

Kindleberger, hegemonun düşüşünün uluslararası sistemi olumsuz etkileyeceğini ve krizin sonuçları ile ilgili olarak kötümser bir yaklaşımı benimsemektedir (Wyatt-Walter 1996: 133). Buna göre hegemon, uluslararası para piyasasını yönetebilecek güce sahip olarak uluslararası para birimini belirlemelidir. Çünkü kriz zamanlarında sisteme gerekli likiditeyi sağlayabilmek ve döviz kurlarını yönetmek için gerekli siyasi ve ekonomik güce sahip olunması gerekmektedir. Özellikle yatırım için sermaye desteği vererek sistemin gelişimini sağlamalıdır. Gilpin, uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasında tıpkı *Pax Romana*'da olduğu gibi *Pax Britannica* ve *Pax Americana*'nın katkısı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla *Pax Romana*'nın yaptığını yani uluslararası liberal ekonomik bir düzenin kurulduğunu ve uygulandığını savunmaktadır. Liberal politikaların benimsendiği serbest ticareti ve sermayenin özgür dolaşımını sağlamışlardır. Daha önce Kindleberger'in savunduğu gibi Gilpin'de bu iki hegemonun uluslararası bir para birimini sağladığını ve yönettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla hegemon bu sayede daha az maliyetle kazançlı çıkmaktadır. Çünkü serbest ticaret ve istikrarla birlikte iyi işleyen bir piyasa başta hegemon olmak üzere aynı zamanda diğer devletlerin lehine de sonuçlar verecektir (Gilpin 1981: 145). Dolayısıyla bu özellikler diğer devletler tarafından (kısmen de olsa) kabul görmesini sağlamaktadır. Hegemonun gücü, diğer devletler tarafından kabul gördüğü sürece

hem hegemon hem de diğer devletler açısından büyümenin göstergelerini oluşturmaktadır. Buna göre uluslararası ekonomik sistemde bütün devletler üretime katılarak (küçük devletlerin üretime katkı sağlamalarının çok düşük olduğu göz önünde bulundurularak) kamusal malların üretiminde küçük, orta veya büyük devletlerin tümü üretilen kamusal mallardan fayda sağlamaktadır. Ancak bu noktadaki küçük devletler üretime katkılarının olmamasına rağmen kendi özel ulusal çıkarlarının peşinde koşarak diğer devletlerin üretimi devam ettirmesini bekleyerek kazanç sağlamaya çalışarak olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³

Kindleberger, bir hegemon gücün uluslararası sistemde var olmasının bütün devletlerin uzun vadeli çıkarlarının gerçekleşebileceğini ve bundan bütün devletlerin yararlanacak olmasının uluslararası sistemin istikrarına katkı sağlayacağını düşünmektedir. Böyle bir sistemde en çok faydayı sağlayan bir siyasi güç olarak hegemon, diğer devletleri dış ticaretlerinde liberal uygulamaları benimsemelerini ve buna ikna etme gücünü elinde bulundurmaktadır. Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre, bir hegemon uluslararası açık bir ekonomiyi diğer devletlere göre daha çok tercih etmektedir. Wyatt-Walter'nin belirttiği üzere, "havuç" alabilmek için diğer devletlerin liberal ekonomi politikalarını benimsemesi ile serbest ticaret mümkün olmaktadır (Wyatt-Walter 1996: 134). Dolayısıyla hegemon, diğer devletlerin liberal ekonomik politikalarını benimsemesi durumunda sistemden herkesin faydalanmasını sağlamaktadır. Ancak Cohn'un belirttiği gibi hem liberaller hem de realistler uluslararası sistemde bir hegemonun varlığının hem ulusal hem de uluslararası sistem için katkı sağlayacaklarına inanmalarına rağmen, realistler ulusal çıkarlarına daha çok hizmet ettiğini savunmaktadırlar. Ancak liberaller, uluslararası katkının sağlanması için istekli devletlerin artırılmasının doğru olacağını savunmalarına rağmen hegemonun bunu baskı ile yapabileceğine inandığını söylemektedirler. Dolayısıyla Hegemonik İstikrar Teorisi'ni savunuların temel argümanları tarihsel olarak hegemonun baskı ve rızaya dayalı bir hegemon olması gerektiğini savunmaktadırlar. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası küresel hegemon olarak, kamu malları sağlamak için gerektiğinde zor kullanarak, açık ve istikrarlı para, ticaret rejimleri oluşturmaya ve bunları sürdürmeye çalışmıştır (Cohn 2012: 64).

Kindleberger, Gilpin ve Krasner, on dokuzuncu yüzyılın istikrarı sağlayıcı bir güç olarak İngiltere'nin uluslararası ekonomiyi liberalleştirme çabalarının benzerini ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası on yılda aynı özelliği taşıdığını ifade etmişlerdir (Webb ve Krasner 1989: 183). Gilpin, ABD'nin II. Dünya Savaşı Sonrası hegemon olarak istekli olup olmadığı sorusuna olumsuz cevap vermektedir. Bu durum kompleks bazı durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hegemon gücün zayıfladığı veya isteksizliği karşısında sistem nasıl ilerleyecektir? Gilpin bu noktada uluslararası sistemin istikrarının Doğu Avrupa ve Ortadoğu'daki olumsuz gelişmelerin tehdit edebileceğini ve aynı zamanda bu durumun risklerle birlikte çok daha tehlikeli durumlara yol açabileceğini dile getirmektedir. Güvenlik için Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa politikası ve ABD'nin Ortadoğu petrolüne olan ihtiyacı bu risk ve tehlikelerin

³ Örneğin nükleer silahların sınırlandırılması antlaşmaları çerçevesinde küçük devletler, böyle bir tehlikeyi bertaraf edecek güce sahip olmamalarına rağmen hegemonun bunun maliyetine katlanması nedeniyle, böyle bir tehlikeden uzak kalabilmektedirler. Liberal bir uluslararası ticaretten de fazlasıyla faydalar elde edebilmektedirler. Cohn, kaldırım örneğinde vergisini veren veya vermeyen herkesin kaldırımı kullandığını belirtmektedir. Dolayısıyla *free-rider* konumundaki devletlerin uluslararası sistemde önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, *free-rider* konumundaki devletler, katkı sağlamaksızın veya taahhütler vermeksizin uluslararası sistemden fazlasıyla yararlanmaktadırlar. Ancak devletlerin kamu mallarına ortak katkı yapmalarının sağlanması gerek hegemon gerekse diğer katkı sağlayan devletlerin sistemin istikrarı için buna devam etmesinin sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Cohn 2012: 64).

başında gelmektedir. Ayrıca Gilpin'e göre Uluslararası Rejim Teorisi'nin tarihsel olarak veri eksikliği bu sorunun cevabını da tam olarak verememektedir (Gilpin 1981: 238).

Gilpin, Soğuk Savaş döneminde uluslararası barışı tehdit eden en önemli faktörün ABD ve Sovyetler Birliği'nin kendi ideolojilerinin üstün olduğunu savunmaları olduğunu belirtmektedir. Her iki taraf da kendi değerlerinin tarihsel bakış açısından kesin zafer elde edecek taraf olduğunu iddia etmiştir. ABD için özgürlük, demokrasi ve ulusal bağımsızlık uluslararası sistem için en önemli faktörleri oluşturmaktadır (Gilpin 1981: 240). 1945 sonrası hegemonya (uluslararası siyasi ve ekonomik liderliği) ABD'nin öncülüğünde yürütülmüştür (Wallerstein 2003). ABD, liberal hedefler doğrultusunda uluslararası sistemi hem siyasi hem de ekonomik anlamda yeniden şekillendirmek istemiştir. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası özellikle uluslararası rejimler ile bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle Savaş Sonrası uluslararası rejimlerin gerekliliği ve önemi ABD tarafından öncelikle ele alınmıştır. Bu bağlamda Bretton Woods ve GATT ile çok taraflı ticaret rejimleri kurulmaya çalışılmıştır (Wyatt-Walter 1996: 131-132).

Sovyetler Birliği açısından ise komünizm "geleceğin dalgası (*the 'wave of the future'*)" olarak görülmektedir. Ancak bu rakip ideolojiler, çatışmanın kaynağı olmakla birlikte her iki taraf için de güvence kaynağını oluşturmuştur. Çünkü her iki taraf da zamanla kendi ideolojilerinin uluslararası barışı sağlayacağına olan inançları sayesinde kendilerini yok etmeyi göze almalarına rağmen büyük bir savaşa girişmemişlerdir. Ancak, bu değerlerde zaman zaman bazı sorunlar ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Gilpin, ABD'nin gelecekte karşısına çıkabilecek güçlere karşı nasıl davranması gerektiği konusunda tarihsel olarak büyük güçlerin yaptığı gibi ve ABD açısından riskli görünen ancak tehlikeli bir durum oluşturmayan bir durumu analiz etmiştir. Sorun, karşısına çıkabilecek güçlere karşı nasıl hareket etmesi gerektiğidir. Buna göre Gilpin, ABD'nin hegemon konumunun karşısına çıkabilecek yeni güçlere karşı ya gücünü artırmasını ya da gücünü ve uluslararası sorumluluğunu azaltmasını veyahut her ikisinin bir kombinasyonunu gerçekleştirmesini salık vermektedir (Gilpin 1981: 240). Ancak uluslararası sistem açısından hegemonun ortadan kalkması ile uluslararası sistemin istikrarı, kuralları, normları yani uluslararası rejimler ortadan kalkarak işbirlikleri sona erecektir.

Kindleberger'in değerlendirmeleri uluslararası rejimlerin dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarının önemini ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu nedenle Kindleberger'in hegemon olan ihtiyacı, yerini uluslararası norm ve kurallar çerçevesinde, siyasi, ekonomik, kültürel, vb. uluslararası rejimlerin öneminin anlaşılmasına neden olmuştur. Özellikle Kindleberger'in hegemonsuz uluslararası sisteme bakışının karamsarlığı, sonrasında ortaya atılan teorilere de öncülük etmiştir. Bu teorilere öncülük eden isimlerden biri olan Keohane, Uluslararası Rejim Teorisi'nde rejime dayalı işbirliğinin hegemonyanın kurulmasında daha önemli olduğunu savunmuştur.

Uluslararası Rejim Teorisi

Uluslararası rejimlerin ne olduğu, nasıl oluştuğu ve nasıl olması gerektiği konusunda birçok görüş bulunmaktadır. Uluslararası rejimleri, uluslararası sistemin geniş kapsamlı bir özelliği olarak gören Oran Young, Raymond Hopkins ve Donald Puchala gibi düşünürler, rejim ile davranış şekillerini birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak görmektedir. Buna karşın Susan Strange gibi bazı düşünürler ise rejimlerin temel ekonomik ve iktidar arasındaki ilişkinin üzerini örten, yanıltıcı bir kavram olduğunu dile getirmektedir. Bunların dışında çoğu düşünür tarafından kabul gören üçüncü bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Robert O. Keohane, Robert Jervis ve Arthur Stein tarafından temsil edilen bu görüşe göre, uluslararası rejimler, anarşik uluslararası sistemde çok önemli etkilere sahiptir (Krasner 1983: 2). Uluslararası

rejimleri, belirli alanlarda aktörlerin etkileşimlerini yönlendiren ilkeler, normlar, kurallar, prosedürler ve programlar üzerinde anlaşmaya varılmış olan sosyal kurumlar olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla, rejimler uluslararası toplumda kabul görmüş sosyal uygulamaları ortaya çıkarmaktadır (Levy, Young ve Zürn 1995: 274). Ruggie'ye göre uluslararası rejimler, oluşturulmasında kurucu rol oynayan güçlü devlet(ler)in kendi çıkarları doğrultusunda karar vermelerini ve hareket etmelerini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla uluslararası rejimler, beklentilerin bir araya getirilmesinde önemli bir role sahip olmaktadır (Ruggie 1982: 380). Krasner'e göre uluslararası rejimler ise uluslararası ilişkilerin belirli bir alanında aktörlerin beklentilerinin gerçekleştiği üstü kapalı veya belirgin ilkeler, normlar, kurallar ve karar verme usulleri olarak tanımlanmaktadır. Buna göre ilkeler, nedensellik ilişkisi bakımından gerçeklere ve doğrulara dayanan inançları oluşturmaktadır. Normlar, hak ve yükümlülükler açısından tanımlanan davranış standartlarını belirtmektedir. Kurallar, eylem için özel reçeteler veya prosedürler sunmaktadır. Karar verme prosedürleri ise, kolektif ortak seçimler yapmak veya uygulamak için geçerli uygulamaları ifade etmektedir (Krasner 1983: 3). Bu nedenle Uluslararası Rejim Teorisi, Hegemonik İstikrar Teorisinin açıklayamadığı durumlara bir yanıt niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda Hegemonik İstikrar Teorisi'nin ileri sürdüğü gibi bir hegemon tarafından sağlanacak olan işbirliğinin, zorlayıcı bir hegemon gücün olmadığı durumlarda da sağlanabileceğini göstermektedir. Özellikle ABD'nin 1970 sonrası zayıflayan hegemon gücüne karşılık, gelişmiş ülkelerin işbirlikleri ile istikrarı sağlayacak adımlar atmaları Hegemonik İstikrar Teorisi'nin açıklayamadığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Kolası 2013: 86; Arı 2013: 376).

Keohane ve Nye'e göre uluslararası rejimler, davranışları düzenleyen ve etkilerini kontrol eden kuralları, normları ve prosedürleri içeren yönetim biçimlerini oluşturmaktadır. Aynı zamanda uluslararası rejimler uluslararası bir sistemin güç yapısı ile onunla gerçekleşen siyasi ve ekonomik pazarlık arasında bir ara faktörü oluşturmaktadır. Rejim, sistem içerisinde oluşan siyasi pazarlık ve günlük karar alma süreçlerini de etkileyerek belli bir seviyeye kadar yönetmektedir (Keohane ve Nye 2011: 18).

Keohane, gerek realizmin gerekse kurumsalcılık teorilerinin bazı yönlerden haklılık payı olduğunu savunmakla birlikte yeterli olmadığını dile getirmektedir. Bu yönüyle realizm ABD'nin hegemon olduğu dönemin (1945-1965) yorumlanmasında açıklayıcı olmakla birlikte daha sonraki dönemleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Kurumsalcılık ise karşılıklı bağımlılık ve kurumların etkileri nedeniyle oluşturulan ortak menfaatlerin rolünü vurgulamıştır. Ancak bunlar Keohane için açıklayıcı ve yeterli teorileri oluşturmamaktadır. Dolayısıyla uluslararası rejim teorisinin altyapısını oluşturan Keohane, realizm ve kurumsalcılık'ın bir sentezinin yapılması gerektiğinin altını çizmiştir (Keohane 1984: 135).

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1970'li yıllara kadar olan dönemde ampirik olarak gözlenebilen değişiklikler realizmin basit varsayımları ile açıklanmıştır. ABD'nin hegemonyası altında kurduğu uluslararası ekonomik düzeni 1970'li yıllardan sonra devam ettirememesi yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. 1970'li yıllardan itibaren ABD hegemonyasının gerilemesi ile birlikte kurulmuş olan özellikle ekonomik işbirlikleri dağılmadan devam etmiştir. Bu dönem realizmin de sorgulanmaya başladığı bir döneme işaret etmektedir (Kolası 2013: 86). Keohane, realizm gibi, Hegemonik İstikrar Teorisi'nin, herhangi bir uluslararası ilişkiler konusundaki analizlerde, olayların ve olguların anlaşılmasında bir temel teşkil ettiğini ancak II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik rejimlerin evriminin anlaşılması için yeterli bir açıklama getiremediğini savunmaktadır (Keohane 1984: 214). Hegemonik İstikrar Teorisi, ABD'nin bu dönemde gücünün gerilemesi ile birlikte işbirliklerinin de ortadan kalkmasını beklemekteydi. Ancak Uluslararası Rejim Teorisi'ne göre, ortak çıkarların

söz konusu olması durumunda her iki veya daha fazla tarafın bundan kazançlı çıktığı görülmektedir. Keohane, ABD'nin, diğer işbirliği içindeki devletlere belirli yararlar sağlayarak belirsizliği azaltacak ve işbirliğini teşvik edecek uluslararası rejimleri oluşturmaya çalıştığını belirtmiştir (Keohane 1984: 137). Uluslararası Rejim Teorisi ile bir hegemonun yokluğunda işbirliklerinin nasıl sağlanacağı ve neden sürdüğünü açıklamaya çalışmaktadır.

Uluslararası rejim teorisi, uluslararası hukukun kuralları veya kurumlar tarafından sağlanan işlevini daha açık bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır. Uluslararası sistemdeki belirsizliği en aza indirerek, iletişimi daha kolay hale getirmektedir. Bu sayede çıkarların belirli bir noktada uzlaşmasını sağlayarak güven sorununun ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü anarşik bir yapıda en önemli noktalardan birini güven konusu oluşturmaktadır. Anarşik yapı içinde ben-merkezli hareket eden aktörlere karşı işbirliğinin somut kurallar ve kurumlar yoluyla nasıl sağlanacağı konusunda öncülük etmektedir. Dolayısıyla uluslararası işbirliği sağlanabilmektedir. Bu rejimler kurulurken ilk olarak bir hegemon tarafından desteklenir. Bu noktada hegemonun varlığı kaçınılmaz olarak hissedilmektedir. Sonraki dönemlerde bu rejimler karmaşık bir yapı arz etmesine rağmen, hegemonun yokluğunda varlıklarını devam ettirerek uluslararası sistemde işbirliklerini sağlayabilmektedirler (Keohane 1984: 85).

Keohane, hegemonyanın işbirliğinin sağlanması için "hem gerekli hem de yeterli bir koşul" olduğunu belirtmektedir (Keohane 1984: 35). Dolayısıyla, ABD'nin uluslararası ekonomik rejimlerin oluşturulmasında oynadığı rolü yadsımamakla birlikte, ABD'nin uluslararası işbirliklerinin devam ettirilmesinde oynadığı bu rolün mutlak suretle gerekli olmadığını göstermeye çalışmıştır (Keohane 1984: 85). Diğer bir deyişle Keohane, kurulan bu rejimlerin hegemonun zayıfladığı dönemde beklenenin aksine neden dağılmadığına yönelik sorulara cevap ararken işbirliği ve uyumu birbirinden ayırmaktadır. Keohane, işbirliği ve uyumun birbirinden ayırt edilemeyeceğini dile getirmesine rağmen bir ayırım yapılması gerektiğini de özellikle belirtmektedir. Uluslararası sistemde uyum, politikalar doğrultusunda başkalarına zarar vermeden kendi çıkarı doğrultusunda hareket eden aktörlerin, başkalarının hiçbir gayret sarfetmeden fayda sağlayacağı düşüncesi (*free-rider*) uluslararası işbirliğinden kaçınmalarına neden olacaktır. Çünkü uyumun söz konusu olduğu bir ortamda işbirliği söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla uluslararası ilişkileri anarşik bir yapıda değerlendiren Keohane'e göre, uyum ve anlaşma uluslararası ortamda anormal bir durumu temsil etmektedir (Keohane 1984: 51; Gilpin 2013: 440; Kolası 2013: 86).

Keohane, uluslararası ortamın anarşik yapısını kabul etmesi ile realist ve neo-realist öğeleri kabul etmektedir. Keohane'in uluslararası rejimlerin kurulması açısından bir hegemonun mutlak suretle askeri kapasitesinin güçlü olmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü herhangi bir düşman tarafından yapılacak olan saldırıya karşı koyabilecek seviyede askeri kapasiteye sahip olunması gerekmektedir. Askeri kapasitesinin güçlü olması uluslararası ekonomi açısından da bir zorunluluğu ifade etmektedir. Ona göre askeri kapasite ekonomik hegemonyanın devam ettirilmesi için bir zorunluluğu ifade etmektedir. Çünkü ekonomik anlamda hegemon olan devlet bu gücünü korumak için askeri güce ihtiyaç duymaktadır (Keohane 1984: 40).

Keohane, Gramsci'ci hegemonya kavramına atıf yaparak, hegemonun uluslararası sistemde kendi politikaları doğrultusunda ilerleme sağlanmasını istemesi ve hegemonu saygı duyulmasını sağlamanın *baskı* ile değil *rıza* ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Keohane, hegemonun askeri veya ekonomik anlamda baskı ile istediğini elde etmesinin rızaya göre daha maliyetli olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla emperyalizm ve hegemonya arasındaki farkın bu noktada anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Çünkü uluslararası sistemde baskı ile kurulan işbirlikleri geçici

olmaktadır. Ancak, rıza ile kurulan işbirliği hegemon gücün zayıflaması veya ortadan kalkması durumunda bile uluslararası rejimler varlığını devam ettirmektedir (Keohane 1984: 40).

Uluslararası ilişkiler bağlamında ekonomik üstünlük ile güç arasında dinamik bir etkileşim söz konusudur. Üretimdeki verimlilik ile kaynaklara erişim uzun dönemde iktidar ilişkilerini etkileyen en önemli faktörleri oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonomik üstünlük ile güç birbiriyle bağlantılı ve sürekli değişen bir nitelik taşımaktadır. Uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olan bu olgu bağımsız aktörlerin faaliyet alanını açıklamaktadır. Bu aktörlerin en başında herhangi bir üst otoriteye bağlı olmayan devletler gelmektedir. Keohane, işbirliğini sağlayacak çok farklı etkenlerin olduğunu yadsımamaktadır (Keohane 1984: 18; Keohane 1990: 159): “Uluslararası işbirliği mutlaka fedakarlık, şeref, ortak amaç, içselleştirilmiş normlar veya bir kültüre özgü değerleri paylaşan bir inanca bağlı değildir. Farklı mekan ve zamanlarda, insan motivasyonunun bu yönlerinden herhangi biri uluslararası işbirliği süreçlerinde önemli bir rol oynayabilir; Ancak işbirliği, bunlardan herhangi birine atıfta bulunmaksızın anlaşılabilir”.

ABD'nin gücünün zayıfladığı dönemde, uluslararası sistemin dağılmadığını ve savaşların veya karşılıklı tehditlerin oluşmadığını görmek mümkündür. Uluslararası rejimlerin devam etmesi ve birçok işbirliğinin sağlanmasında önemli rolleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan Uluslararası Rejimler Teorisi, uluslararası sistemin hem siyasi hem de ekonomik anlamda istikrar sağlayıcı bir rol oynamaktadır.

Antonio Gramsci ve Hegemonya

Hegemonya kavramını ele alırken Gramsci'ci hegemonya anlayışının kavranması gerekmektedir. Gramsci'den önce hegemonya kavramı, geleneksel olarak “otorite, liderlik ve egemenliğin bazı kombinasyonu” ile ifade edilen bir ilişkiyi tanımlamak için kullanılmıştır. Birçok düşünürün belirttiği gibi Gramsci, Marksizmin ekonomik indirgemeciliğini aşan ve ulusların bölgesel ve sosyo-politik rekabetinden uzaklaşan çok daha özel ve karmaşık bir hegemonya tanımı oluşturmuştur. Bununla birlikte Gramsci'ci hegemonya, siyasi alt yapısı Fransız Devrimi ve Risorgimento üzerine düşünceleri ile şekillenmiştir (Sassoon 2012: 99). Gramsci, işçi sınıfının burjuva devletini yıkmak ve işçilerin devletin toplumsal tabanı olarak hizmet etmesini sağlamak için oluşturulması gereken ittifaklar sistemine işaret etmek için kullanmıştır. Bununla birlikte Sovyet proletaryasının (işçi sınıfı) köylülük ile ittifakını sürdürmesi ve kendi genel çıkarına hizmet amacıyla, ekonomik çıkarlarını feda etmek zorunda kalacağını öne sürmek için de kullanmıştır (Şener 2014: 406).

Gill'e göre, Gramsci'ci hegemonya anlayışı pozitivist uluslararası ilişkiler anlayışından temel olarak üç özellik ile farklılık göstermektedir. Öncelikle Gramsci'ci hegemonya, ampirizm ve pozitivistimin desteklediği mevcut teorileri epistemolojik ve ontolojik olarak eleştirmektedir. İkinci olarak, Gramsci'ci anlayış, metodolojik bireycilik ve indirgemeciliğin genel bir eleştirisini sunarak temel analiz olarak bireyi değil sınıfları ele almaktadır.⁴ Üçüncüsü ise, etik boyutun analize dahil edilmesi gerektiğidir. Bu şekilde adalet, meşruluk ve ahlaki güvenilirlik soruları sosyolojik olarak bütün ve anahtar kavramlarının çoğuna entegre olmaktadır (Gill 1993: 22-25). Böylelikle, Gramsci'nin amacı, “iyi” bir toplum oluşturmanın doğası ve etik temellere dayanan bir devletin inşa edilmesi ile birlikte rasyonel düşünceye doğru ilerleyerek felsefenin temel probleminin çözümüne ulaşmaktır (Fontana 2008: 85).

⁴ Gill, özellikle metodolojik indirgemeciliğin Marksizm'in bazı versiyonlarında özellikle Analitik Marksizm'de bulunduğunu belirtmektedir. Analitik Marksizm ile ilgili çalışma için bkz. Fabien Tarrit, “A Brief History, Scope, and Peculiarities of ‘Analytical Marxism’”, *Review of Radical Political Economics*, 2006, Vol. 38, No. 4, 595-618.

Gramsci'ci hegemonya kavramını açıklamak için birçok bağlantılı kavram ve düşüncesini açıklamak gerekmektedir (Saason 2012: 97). Buna göre hegemonya, egemenlik kavramının karşısında yer almaktadır. Aynı zamanda Gramsci'ci, hegemonya, egemenliğin karşısında yer alan "yönlendirme" kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. "Yönlendirme" ile kastedilen "entelektüel ve ahlaki yönlendirme"dir. Gramsci, en temel ikili olarak kullandığı *rıza ve zora dayalı* bir hegemonya anlayışında yönlendirme kavramını dost ve müttefikler karşısında yönlendirici olmayı ifade etmek için kullanmıştır. Egemeni ise bir sosyal grubu silah zoruyla saf dışı bırakmayı ifade etmek için kullanmıştır. Bu durumda Gramsci'nin *hegemonya (yönlendirme)* ile sivil toplumu, egemenlik ile devleti kastettiği görülmektedir (Anderson 1988: 40).

Gramsci'ci hegemonya, temelde rızaya dayanan ahlaki bir liderliği ifade ederek hegemonyayı toplumun ideolojik, ahlaki ve kültürel rızasının örgütlenmesi olarak zora dayalı bir yönetimden ziyade konsensüse dayalı bir yönetim olarak tanımlamaktadır (Anderson 1988: 36-37; Ransome 1992: 184). Dolayısıyla Gramsci'ci hegemonya, zorlayıcı bir kuvvete dayalı ilişki değil, öncelikle ahlaki liderlik yoluyla elde edilen rızayı amaç edinmiştir. Anderson'un ifade ettiği gibi "Hegemonya'nın sivil toplumda tespit edilmesi, kaynağının orada olduğu düşünülmesi, sivil topluma devlet karşısında üstünlük vermektedir" (Anderson 1988: 47). Gramsci'ci hegemonya, uygulanacak grupların çıkar ve eğilimlerini göz önünde bulundurmaya ve bu şekilde kurulması gereken bir dengeyi ifade etmektedir. Bununla birlikte hegemonya siyasi, ahlaki ve kültürel olmanın yanında ekonomik olmayı da gerektirmektedir. Gramsci, hegemonya kurmak için uzlaşının mutlaka olması gerektiğini savunarak salt güç kullanmanın sadece düşmana karşı uygulanabileceğini dile getirmiştir. Diğer bir deyişle Gramsci öncelikle hegemonya kurmak için rızanın aranması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ahlak ve kültürle birlikte siyasi ve ekonomik bir birliktelik kurulmaya çalışılması gerektiğini savunmaktadır (Anderson 1988: 38).

Gramsci, hegemonya kavramını Lenin'in hegemonya (*gegemonia*) kavramını esas alarak yeni bir boyutta incelemiştir. Lenin'in hegemonya anlayışı, sınıfların ittifakı ve siyasal iktidarın ele geçirilmesi olarak ele alınmıştır. Lenin, hegemonya kavramını sadece proleterya dayanışmasını anlatmanın farklı bir yolu olarak kullanmıştır. Ancak Gramsci, Lenin'in düşüncesinden farklı olarak hegemonya kavramını siyasal iktidarın ele geçirilme aşamasından önce *rıza ve zora* dayalı hegemonyanın önemini işaret etmektedir (Femia 1981: 24-25; Santucci 2011: 157). Gramsci, zor ve rızanın birlikte olabileceğine inanmaktadır. Zora dayalı kurumlar ordu, polis ve ceza sistemi ile somut bir şekilde yerine getirilirken, rızaya dayalı kurumlar kilise, aile vb. düşünsel olarak yerine getirilmektedir. Gramsci'ye göre rızaya dayalı hegemonya insanların gönüllü bir şekilde egemen grubun hegemonyasını özümsemesini dolayısıyla bu grubun hegemonik olmasını sağlamaktadır. Bu noktada Gramsci'ci hegemonya, zora dayalı hegemonyanın devlet ile rızaya dayalı kurumların sivil toplumla bağdaştırılması mutlak bir fikir değil sadece bir ideali temsil etmektedir (Ransome 1992: 201). Bu doğrultuda Gramsci, 1917 Devriminin Lenin'in hesaplamalarına göre Rusya'da gerçekleşmesine rağmen Avrupa'da neden gerçekleşmediği üzerine olan yanılığın kaynaklandığını göstermek için kullanmıştır (Kolası 2013: 92). Bu noktada Gramsci, devrimin bu coğrafyada da etkili olabilmesi için her şeyi hesaba katmanın gerektiğini eklemektedir (Ransome 1992: 192).

Gramsci'ci hegemonya anlayışının gelişmesinde Komintern diğer bir ifadeyle Üçüncü Enternasyonal'daki tartışmalar ve Machiavelli'nin düşünceleri en önemli iki aşamayı oluşturmaktadır (Cox 1993: 50). Gramsci, Lenin'in kullandığı anlamın dışına çıkarak hegemonya kavramını daha geniş bir perspektiften ele almış ve realist bir bakış açısının dışına çıkmıştır. İlk olarak "düşünsel ve ahlaki bütünlük" konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. İkincisi, işçi sınıfına düşmanca bir davranış sergilemeyen diğer toplumsal sınıflarla yararlı bir ilişki geliştirmeyi ve aynı zamanda onları özümsemeyi

gereklî gördüğü açık bir şekilde ifade edilmektedir. Gramsci'ye göre egemen grup ancak kendi aydınları aracılığıyla tüm toplum üzerinde hegemonyasını uygulamayı başardığı zaman yönetici duruma gelebilmektedir (Gramsci 1986: 15). Gramsci'ci hegemonya kavramına üçüncü perspektif ise hegemonya çözümlemesinin egemen toplumsal grup dahil tüm topluma bütün biçimleriyle uygulama çabasını içermektedir. Bu bakış açısı ile Gramsci burjuvazinin iktidarının yıkılmasını, burjuvazinin iktidarı elinde nasıl tuttuğunun çözümlenmesine bağlamaktadır. Dolayısıyla Gramsci'ye göre devrimin başarıya ulaşması ve ömrünün uzun olmasının hegemonya kavramının doğru bir şekilde yukarıdaki bahsedilen üç özellik dikkate alınarak gerçekleştirildiği takdirde mümkün olacağını göstermeye çalışmıştır (Ransome 1992: 201).

Gramsci, hegemonya anlayışının kurucu unsurları olarak zor ve rızayı kullanmaya ilişkin düşüncelerinde ilerleyen dönemlerde değişiklik yaptığı görülmektedir.⁵ Gramsci, ilk çözümlemesinde sivil topluma devlet karşısında üstünlük vermiş ancak daha sonraki çözümlemelerinde hegemonyayı sivil toplum ile devlet arasında eşit bir şekilde dağıtmıştır. Anderson'a göre *zor ile rıza'nın* bir birleşimi olan hegemonya bu şekilde başka bir probleme yol açmıştır. Bu şekilde dağıtılan hegemonyanın *zor* anlamında kullanımı kapitalist devletin elinde bulunmaktadır. *Rıza ve zor'un* sivil toplum ve devlette aynı anda bulunması kendi içinde çelişkiye düşmektedir. Bunun nedeni ise devletin elinde bulunan *zor* kullanma hakkının, sivil toplumda kullanılmasının hukuki olarak bulunmamasından kaynaklanmaktadır (Anderson 1988: 54-55; Sassoon 1987: 113).

Gramsci'nin sonraki çözümlemelerinde *rıza ve zor* kullanmanın sivil toplum ve politik toplum arasında dağıtılan hegemonyanın artık devlete dahil olduğu yönünde görüşleri yer almaktadır. Diğer bir deyişle, hegemonya artık *rıza ve zor* olarak sivil toplum ve politik toplum arasında paylaşılmış değildir. Sivil toplum ile politik toplum bir üst birlikte yani devlet ile kaynaşmış duruma gelmektedir. Artık sivil toplum ile devlet aynı şeyi ifade etmektedir (Anderson 1988: 58). Dolayısıyla Gramsci, devlet ile sivil toplumu teorik çerçeveye oturmaya çalışmış ve devleti, sivil toplumu genelden özele kadar düzenleyen ve denetleyen bir yapı olarak tasavvur etmiştir.

Robert W. Cox ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hegemonya

Uluslararası ilişkiler bağlamında hegemonya kavramı genellikle devletlerin birbirleri üzerinde kurmaya çalıştığı üstünlüğü "güç" ekseninde ifade etmek için kullanılmıştır. Gramsci, hegemonya ile ilgili düşüncelerini yer verirken, bunu uluslararası ilişkiler bağlamında ele almadığı görülmektedir. Gramsci'ci hegemonya anlayışı devlet-toplum ilişkisine dayanan bir özellik gösterdiği bilinmektedir. Neo-Gramsci'ci yaklaşım ise Gramsci'nin devlet-toplum arasındaki ilişkisini uluslararası ilişkilere uyarlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Robert W. Cox tarafından Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkilere kazandırılması ile Gramsci'ci devlet-toplum ilişkisi üzerine kurulan hegemonya anlayışına yeni bir boyut kazandırılmıştır.

Robert Cox, Gramsci'ci hegemonya anlayışının uluslararası boyutunun eksik olduğu yönündeki düşüncelerden hareketle kavramı uluslararası ilişkilere uyarlamıştır. Cox, "*Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method*" adlı eserinde Gramsci'ci hegemonya kavramının temel anlamını koruyarak uluslararası sorunların anlaşılabilirliğine katkı sağlayacağını belirtmektedir. Cox, Gramsci'nin uluslararası ilişkiler bağlamındaki düşüncelerini yine ona atıfta bulunarak "uluslararası ilişkilerin

⁵ Şunu belirtmek gerekir ki, Gramsci'nin düşüncelerindeki açık bir şekilde ifade edilemeyen bazı düşüncelerini anlamının zorluğunu Hapishane Defterleri eserinden okumak bazı eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buradaki en önemli faktör Gramsci'nin yazılarının hapishanedeki şartların etkisi altında tam olarak ifade edememesinden kaynaklanmaktadır.

temel sosyal ilişkilerin (mantıksal olarak) bir sonucu” olduğu düşüncesine dayandırmaktadır. Dolayısıyla Cox, Gramsci’ci hegemonyanın, genel anlamda kullanıldığı şekliyle “dominant” veya “emperyal” anlamlarından uzak olduğunu belirtmektedir (Cox 1993: 49-60). Bu nedenle Gramsci’ci hegemonyanın sadece güce dayalı bir durum olmadığını açıklayarak, hegemonyanın uluslararasılaşmasını bütün devletlerden oluşan bir sisteme ve devlet dışı oluşumlara nüfuz etmiş düzenin tabiatındaki değerler ve anlayışlar anlamında kullanmıştır. Bu durumda Cox’un belirttiği üzere Gramsci için devlet çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gramsci, devleti hiçbir zaman bir kenara bırakarak sadece sınıf mücadelesine yönelmemiştir. Devletin önemsizleştirilmesini hiçbir zaman benimsememiştir. Çünkü Gramsci’ci düşüncede devlet, uluslararası ilişkilerin temel birimi olarak sosyal sınıfların hegemonyasının ve sosyal çatışmaların gerçekleştiği zemin olarak kabul edilmektedir. Devlete atfedilen bu önem sayesinde tarihsel olarak, bir devletin hegemon olabilmesi için evrensel bir dünya düzeni kurması ve bunu korumasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Cox 1993: 58-61). Dolayısıyla Gramsci, devleti sadece bir hükümet ve politikalarından oluşan bir olgu olarak ele almamaktadır (Sarıöz Gökten 2013: 48).

Cox’a göre, uluslararası sistemde hegemonya sadece devletlerden oluşmamaktadır. Dolayısıyla devletlerarası bir düzen olarak değerlendirilmemelidir. Hegemonyayı bütün devletlere nüfuz etmiş baskın bir dünya ekonomisi düzeni ve sosyal sınıfları birbirine bağlayan uluslararası toplumsal ilişkiler bütünü olarak değerlendirmek gerekmektedir. Cox, bu çıkarımlarda bulunarak ortaya koyduğu hegemonya kavramını Gramsciye anlamda uluslararası ilişkilere uyarlanması ile şu sonuca varmaktadır (Cox 1993: 62):

“Dünya hegemonyası sosyal, siyasi ve ekonomik bir yapı olarak açıklanabilir. Bu yapıların her birinin ayrı ayrı olması hegemonya için yeterli değildir. Bu nedenle bu üç yapının birlikte olması gerekmektedir. Tüm bunların ötesinde dünya hegemonyası, ulusal sınırları aşan bir alanda hareket eden, baskın üretim tarzını destekleyici kuralları koyan ve sivil toplumun ve devletlerin hangi kurallar çerçevesinde işleyeceğini gösteren evrensel normlarla, kurumlarla ve mekanizmalarla ifade edilmektedir.

Cox’un işaret ettiği gibi, evrensel normlar ve kurumlar hegemonyanın sağlanabilmesi için gerekli şartları oluşturmaktadır. Bu nedenle Cox, dünya hegemonyası için evrensel normların ifade bulduğu en önemli mekanizmalardan biri olarak uluslararası kurumları görmektedir. Uluslararası kurumlar, hegemonya için çok önemli işlevleri yerine getirmektedir. Bunlardan en önemlisi Cox’un öne sürdüğü gibi uluslararası örgütler hegemonun kendi burjuvazisinin gücünü ilerletmek için bir araç olarak değerlendirmektedir. Cox, bu işlevleri şu şekilde sıralamaktadır: *“Hegemonik dünya düzeninin yaygınlaştırılmasını imkan tanıyan kuralları somutlaştırmaktadır. Uluslararası örgütlerin kendisi hegemonik dünya düzeninin bir ürünüdür. İdeolojik olarak dünya düzenini meşrulaştırmaktadır. Hegemonya karşıtı düşüncelerin etkisini azaltmaktadır”*. Dolayısıyla Cox’a göre uluslararası örgütler baskın ekonomik ve sosyal güçlerin yayılmasını kolaylaştırmakta ve sistemin problemlerini en aza indirgeyerek kendi hegemon gücünü çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Bu bağlamda Cox, uluslararası örgütlerin özellikle uluslararası para sistemi ve ticaret ilişkilerini düzenleyen kuralların önemli olduğuna işaret etmektedir. Çünkü uluslararası kurumlar özellikle ekonomik bakımdan genişlemeyi sağlamak için bir çerçeve oluşturarak problem durumlarından istisnalara veya çıkarlardaki sapmalara izin verme konumunda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla değişen dünyada değişen şartlara göre uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenebilmektedir (Cox 1993: 62).

Cox’un üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise değişen dünyada siyaset ve ekonominin ayrılığının yavaş yavaş kaybolmasıdır. Diğer bir deyişle, özellikle Büyük

Buhran ve Keynesyen ekonomi modelinin yükselmesi ile uluslararası sistemde ekonomi ve siyaset iç içe geçmeye başlamıştır. *Pax Americana*'nın gücünün yapısı *Pax Britanica*'ya göre çok daha katı bir şekilde tezahür etmiştir. Bu güç yapısı ABD'ye küresel bir ekonominin ortaya çıkması için 19. yüzyıl ortalarında İngiltere benzeri bir rol oynadığı koşulları meydana getirmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Cox'un belirttiği üzere *Pax Americana* hegemonik bir özellik taşımaktadır. Çünkü iki kutuplu bir uluslararası sistemde Sovyet etkisi dışında kalan ülkeler arasında geniş bir şekilde kendini kabul ettirmiştir. Bu sayede ABD, özel çıkarları için doğrudan müdahalelere nadiren ihtiyaç duymuştur. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi uluslararası kurumlar sürekli güncel tutularak hegemonyanın devamı için ihtiyaç duyulan alanlara tekrar uyarlanmaktadır. Cox, Bretton Woods sisteminin tekrar tekrar gözden geçirilerek liberalizmin gereklerine ve ABD çıkarlarına göre düzenlenerek, ABD şirketlerinin gücü devam eden ulusal gücün sağlanması için yeterli görünmekteydi. Dolayısıyla ABD, İngiltere'ye göre çok sayıda uluslararası normlara ve kurallara uygun uluslararası kurumlar ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu durumda uluslararası meşruiyeti daha çok kabul görmekte ve ABD çıkarlarına daha çok hizmet etmektedir (Cox 1981: 140-144).

Neo-Gramsciyen yaklaşıma göre uluslararası örgütler ve oluşturulan normlar ve kurallar hegemon devletin desteğini alarak oluşturulmaktadır. Cox, bu durumda Gramsci'nin hegemonya kavramında belirttiği *rıza ve zorun* bu noktada önemli olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Cox, uluslararası örgütlerin oluşturulmasında hegemon devletin diğer güçlü olarak nitelendirilen devletlerin rızasını aradığını belirtmektedir. Ancak sadece bu devletlerin değil aynı zamanda dünyanın hegemonu göre görece daha zayıf olan diğer devletlerin de rızasını güvence altına aldığını veya en azından talep edildiğini belirtmektedir.⁶ Cox, bu durumun Uluslararası Para Fonu (IMF) veya Dünya Bankası gibi kurumlarda hegemon ve güçlü devletlerin lehine örgütler olabileceği gibi *tek devlet-tek oy (one-state one-vote)* sistemine dayanan (Cox'a göre yaygın olan bu yapıdır) uluslararası örgütlerin kurulduğunu dile getirmektedir. (Cox 1993: 63). Ancak Cox'un bu noktada özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların uzun vadede ekonomik olarak zayıf olan devletlere finansal yardım almalarını sağlamayı amaçladığının altını çizmektedir. Ancak bu kurumlardan destek alabilmek için doğrudan veya dolaylı olarak sistemin kurumlarının onayladığı veya sistemin normlarına uyan diğer bir devlet üzerinden yardım almalarının sağlanması şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla çevre de bulunan devletlerin bu kurumların norm ve kurallarına uyması şartıyla finansal yardımların önü açılmaktadır (Cox 1981: 145).

ABD'nin dış politika yapımında uluslararası rejimleri çıkarlarına hizmet ettiği sürece engel olarak görmemektedir. Bu durum Glennon'un belirttiği gibi, ABD'nin dış politikasında ulusal çıkarlar ön planda olması ile birlikte, ABD bunun tek taraflı veya çok taraflı olup olmayacağına göre hareket etmektedir (Glennon 2000: 18.) Bunun en önemli özelliği hegemonun rıza unsurunu araması ancak bunun olmaması durumunda tek taraflı olarak hareket etmesidir. Günümüzde ABD'nin tek taraflı hareket ettiği daha çok görülen bir durumdur. Uluslararası sistemde rızanın ikinci planda kalması hegemonun tarihsel olarak bakıldığında zayıflaması ile birlikte "daha az hukuk daha çok güce" başvurduğu görülmektedir. Sonuçta hegemonun karşısına başka bir hegemon güç çıkmaktadır. Uzgel'in tespitine göre bu durum yine karşısına çıkacak hegemonun yine zayıflayan hegemonun benimsediği uluslararası sistemi benimsemiş başka bir hegemonun ortaya çıkması ile sonuçlanacaktır (Uzgel 2003: 70). Uzgel'in tesbiti günümüzde daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hegemon

⁶ Aynı şekilde Stephen Toope'de hegemonun devamı için dış politikasında diğer devletleri *ikna etmesi* gerektiğini belirtmektedir (Toope 2007: 325).

karşısına çıkabilecek herhangi bir hegemonu engelleme veya uluslararası sistemde müdahalelerini artırarak, uluslararası rejimleri ve dolayısıyla uluslararası hukuku ikinci plana almaktadır. Uluslararası işbirliklerini kendi ulusal çıkarına hizmet ettiği sürece kabul etmekte ancak bunun tersi durumda tek taraflı davrandığı görülmektedir.

SONUÇ

ABD'nin hegemonyasının zayıfladığı ve diğer iki hegemon gibi (Birleşik Eyaletler ve Büyük Britanya) sona ereceğini söylemek, açıklanan hegemonya tartışmaları ışığında mümkün görünmektedir. ABD, hegemon olarak gücünün zayıflamaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren, uluslararası sistemi şekillendirme ve liberal/neoliberal politikalar çerçevesinde yeni arayışlara ve dünyanın diğer devletlerine karşı üstünlüğü elden bırakmamaya çalışmaktadır. Ancak ABD özellikle Soğuk Savaş'ın ardından gücünü açık bir şekilde zor üzerine kurmaya başlamıştır. Bu şekilde çerçevesi çizilen ABD dış politikasında başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere Orta Asya, Balkanlar ve Latin Amerikan ülkeleri olmak üzere çeşitli nedenlerle devletler işgal edilme veya işgal edilme tehditi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik ve güvenlik başta olmak üzere ABD'nin bu bölgelerde yer alması hegemon olarak çıkarlarına hizmet etmektedir. Ancak bu aynı zamanda onun hegemonyasının zayıfladığını ve sistemin sorunlarına yeni sorunlar eklemesine neden olmaktadır.

ABD, devletleri sadece askeri güç ile tehdit etmesi veya ekonomik engeller koyarak sürdürülebilir bir politika izlememektedir. Yukarıda açıkladığımız hegemonya teorileri çerçevesinde karşısına çıkabilecek tek bir gücün yokluğunda rıza unsurunu özellikle Reagan dönemi ile başlayan ve George W. Bush ile daha keskin olarak hissedilen yeni muhafazakarlık ile terk etmeye başlamıştır. Bu nedenle zora dayalı bir uluslararası sistemde çıkarlarını daha fazla koruması mümkün gözükmemektedir. Uluslararası rejimleri ise kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi, uluslararası sistemin çok kutuplu yapısı başta olmak üzere hegemonun zayıflamasına da katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acharya, Amitav (2014). *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press.
- Anderson, Perry (1988). *Antonio Gramsci: Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji*. Çev. Tarık Günersel. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Arı, Tayyar (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri-Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Cohn, Theodore H. (2012). *Global Political Economy*. Pearson Education.
- Cox, Robert (1981). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory". *Millennium: Journal of International Studies* 10 (2): 126–155.
- Cox, Robert (1993). "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method". Ed. Stephen Gill. *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. 49–66.
- Eichengreen, Barry (1996), "Hegemonic Stability Theory and Economic Analysis: Reflections on Financial Instability and the Need for an International Lender of Last Resort", <http://escholarship.org/uc/item/7g49p8kj>, 03 Ocak 2017'de erişildi).
- Femia, Joseph V. (1981), *Gramsci's Political Thought Hegemony: Consciousness, and the Revolutionary Process*. Oxford: Clarendon Press.

- Fontana, Benedetto (2008). "Hegemony and Power in Gramsci", *Hegemony Studies in Consensus and Coercion*, Ed. Richard Howson and Kylie Smith, Routledge Press, 80–106.
- Gill, Stephen (1993). "Epistemology, Ontology and The Italian School", *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Ed. Stephen Gill, Cambridge University Press, 21–48.
- Gilpin, Robert (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press.
- Glennon, Michael J. (2000), "American Hegemony in an Unplanned World Order", *Journal of Conflict and Security Law* Vol. 5, No. 1, 3-25.
- Gramsci, Antonio (1986). *Hapishane Defterleri*. Çev. Kenan Somer. İstanbul: Onur Yayınları.
- Kindleberger, Charles P. (1981). "Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides". *International Studies Quarterly (Symposium in Honor of Hans J.Morgenthau)* 25 (2): 242–254.
- Kolası, Klevis (2013), "Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde ABD Hegemonyası Tartışmaları". *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları* 6: 83–103.
- Krasner, Stephen D. (1983). "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables". Ed. Stephen D. Krasner. *International Regimes*. Ithaca and London: Cornell University Press. 1–23.
- Levy, Marc A., Young, Oran R. ve Zürn, Michael (1995). "The Study of International Regimes". *European Journal of International Relations* 1: 267–330.
- Özen, Çınar (2005), "Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm". *Uluslararası İlişkiler* 2(8): 3–31.
- Ransome, Paul. (1992). *Antonio Gramsci-Yeni Bir Giriş*. Çev. Ali İhsan Başgöl. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ruggie, John Gerard (1982). "International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order". *International Regimes* 36 (2): 379–415.
- Santucci, Antonio A. (2011). *Gramsci'yi Anlamak*. Çev. Selim Sezer. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Sarıöz Gökten, Yeliz (2013), *Hegemonya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Neo-Gramsci'ci Bir Bakış*. Ankara: Notabene Yayınları.
- Sassoon, Anne Showstack (1987). *Gramsci's Politics*. London: Hutchinson Education.
- Sassoon, Anne Showstack. (2012). *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*. Çev. Mustafa Kemal Coşkun. Burcu Şentürk. Ozan Kamiloğlu. Çağla Erdoğan. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Şener, Bülent (2014). "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" ya da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", *International Journal of Social Science* 26: 405–420.
- Tarrit, Fabien (2006), "A Brief History, Scope, and Peculiarities of 'Analytical Marxism'", *Review of Radical Political Economics*, Vol. 38, No. 4, 595–618.
- Toope, Stephen (2007), "Güçlü Ama İkna Edici Değil Mi? Yapılageliş Hukukunun Gelişiminde Amerika Birleşik Devletlerinin Rolü", *ABD*

Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri. Ed. Michael Byers ve Georg Nolte, Çev. Erdem Denk, Ankara: Phoenix Yayınevi, 321-353.

- Uzgel, İlhan (2003), "Hegemonik Bir Kriz Olarak ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sorunu", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 27, Sayı 240, 53-71.
- Webb, Michael C. ve Krasner, Stephen D. (1989), "Hegemonic Stability Theory: An Empirical Assessment", *Review of International Studies*, 15: 183-198.
- Wyatt-Walter, Andrew (1996). "The United States and Western Europe: The Theory of Hegemonic Stability". Ed. Ngaire Woods. *Explaining International Relations Since 1945*. Oxford: Oxford University Press. 126–154.
- Wallerstein, Immanuel (2003), "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", <https://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony/> 02.03.2019'da erişildi).